

3. Міністерство освіти і науки України. Освіта під час війни: аналітичний огляд, проблеми та перспективи розвитку (2024). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news> (дата звернення: 03.11.2025).
4. ЮНЕСКО. Ukraine: Education under attack – report 2023. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000384217> (дата звернення: 03.11.2025).
5. Європейський Союз – EU NEIGHBOURS EAST. “Education in wartime Ukraine: challenges and support measures” (2023). URL: <https://euneighbourseast.eu/ukraine> (дата звернення: 03.11.2025).

Кушнір Володимир Анатолійович,
аспірант науково-дослідної лабораторії з
проблем протидії злочинності навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З УКРАЇНСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Дослідження присвячене компаративному аналізу міжнародно-правових стандартів захисту прав дітей та підлітків із національним законодавством України. Метою роботи є виявлення ступеня гармонізації міжнародних норм, ідентифікація законодавчих прогалин та розроблення рекомендацій щодо вдосконалення системи захисту дитинства. Дослідження охоплює аналіз Конвенції ООН про права дитини, факультативних протоколів, юриспруденції Європейського суду з прав людини та критичну оцінку вітчизняної нормативної бази. Особлива увага приділяється викликам реалізації прав дітей в умовах воєнного стану та стратегічним напрямкам модернізації національної правової системи.

Захист прав дітей та підлітків є одним із найбільш актуальних напрямів розвитку міжнародного права та державної політики. Міжнародне співтовариство протягом більш як ста років розробило комплексну систему стандартів, спрямованих на забезпечення безпеки, здоров'я, освіти та гармонійного розвитку неповнолітніх. Конвенція ООН про права дитини 1989 року стала першим універсальним міжнародно-правовим інструментом зобов'язуючого характеру, який фундаментально змінив концептуальні підходи до розуміння правового статусу дитини у світовій спільноті.

Еволюційне формування міжнародної системи правового захисту дітей відбувалося поетапно. Перший крок у створенні міжнародного інструментарію

зроблено Женевською декларацією 1924 року, яка проголошувала загальні принципи захисту дитинства. Декларація прав дитини 1959 року розширила коло визнаних прав та принципів. Однак, переломним моментом став прийняття Конвенції ООН про права дитини 1989 року – першого універсального документу зобов'язуючого характеру у сфері захисту прав неповнолітніх [1]. Конвенція структурована у 54 статтях, систематизує чотири категорії прав дитини: права на виживання, всебічний розвиток, спеціальний захист та активну участь. Міжнародне співтовариство розробило три факультативні протоколи до Конвенції: щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (2000); щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000); щодо процедури повідомлень про порушення прав (2011). Україна ратифікувала всі три протоколи відповідно у 2003, 2005 та 2019 роках, що засвідчує її міжнародні зобов'язання у сфері захисту дитинства [6]. Контроль за виконанням міжнародних зобов'язань здійснюють спеціалізовані інституції. Комітет ООН з прав дитини аналізує національні доповіді держав-учасниць, формулює заключні зауваження та рекомендації, розглядає індивідуальні повідомлення про порушення прав. Конституція України містить спеціальні норми про охорону сім'ї, дитинства, материнства та батьківства (ст. 51), а також гарантує дітям базові права на життя, людську гідність, недискримінацію, доступ до освіти та охорону здоров'я (ст. ст. 24, 27, 28, 52, 53) [2].

Базовим законодавчим актом у сфері захисту дитинства є Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, який визначає охорону дитинства як стратегічний пріоритет державної політики та закріплює принцип пріоритету міжнародно-правових стандартів у національній системі захисту дитинства [3]. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III детально регулює статус дитини у сімейно-правових відносинах, встановлює вікову градацію (малолітня особа до 14 років, неповнолітня від 14 до 18 років), закріплює систему прав дітей та обов'язків батьків, категорично забороняє експлуатацію дитини та застосування покарань, що принижують людську гідність [4].

Інституційна система захисту прав дітей включає Уповноваженого Президента України з прав дитини, Державну службу України у справах дітей та сім'ї, місцеві служби у справах дітей та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Верховний Суд України активно застосовує принцип найкращих інтересів дитини у сімейних спорах, визнаючи дитину найбільш вразливою стороною та встановлюючи, що інтереси дитини повинні бути центральним предметом батьківської турботи. Аналіз вітчизняного законодавства у сфері захисту прав дітей засвідчує його абсолютну відповідність міжнародним стандартам у таких ключових аспектах: визначення поняття «дитина» (віком до 18 років), гарантування фундаментального права на життя, захист від насильницьких дій, заборона залучення до збройних конфліктів та експлуатації [7].

Повномасштабна російська агресія, яка почалася 24 лютого 2022 року, створила екстраординарні виклики для системи захисту дитинства. Від початку

війни загинуло щонайменше 669 дітей, 1833 отримали поранення. Понад 14 тисяч дітей були евакуйовані із прифронтових територій. Для мінімізації ризиків та захисту дітей в умовах воєнного стану Україна впровадила комплекс заходів: обов'язкова евакуація дітей із прифронтових територій; оснащення більше 11 тисяч закладів освіти сучасними укриттями для забезпечення можливості очного навчання; розроблення платформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн»; запровадження програми психологічної підтримки «Дитина не сама»; введення статусу «Дитина війни» для неповнолітніх, які постраждали від воєнних дій.

Стратегічні напрями вдосконалення національної правової системи охоплюють законодавчу модернізацію (доповнення Кримінального кодексу нормами про кримінальну відповідальність за вербування дітей до участі у військових конфліктах; підвищення санкцій за реалізацію алкоголю та тютюну неповнолітнім), інституційну трансформацію (запровадження обов'язкової спеціалізації суддів; забезпечення доступності послуг медіації; посилення міжсекторальної взаємодії) та превентивні ініціативи (правова просвіта населення, захист дітей у цифровому просторі, система раннього виявлення насильства). Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції до 2028 року визначає стратегічні пріоритети: захист прав дітей в умовах збройного конфлікту, реформування системи кримінальної юстиції, протидія насильству щодо дітей, захист прав у цивільному судочинстві, забезпечення безпеки в цифровому середовищі [5].

Якщо підбити короткий підсумок, то національне законодавство України у сфері захисту прав дітей та підлітків демонструє високий ступінь гармонізації з міжнародними стандартами. Україна послідовно ратифікувала всі ключові міжнародні інструменти захисту дитинства, створила комплексну систему інституційного забезпечення, успішно імплементувала принцип найкращих інтересів дитини та в окремих аспектах забезпечує підвищені стандарти на порівняно з міжнародними нормами. Однак, існують серйозні проблеми фактичної реалізації прав дітей, які загострилися в умовах повномасштабної російської агресії. Ефективний захист прав дітей та підлітків вимагає комплексного міжсекторального підходу, подальшого вдосконалення нормативної бази, посилення інституційного потенціалу та продовження активної міжнародної співпраці. Особливої актуальності набувають завдання психосоціальної реабілітації дітей, які постраждали від війни, забезпечення безперервності освітнього процесу та розширення соціальної підтримки вразливих сімей.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 10.11.2025 р.)
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 10.11.2025 р.)
3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення

10.11.2025 р.)

4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 10.11.2025 р.)

5. Національна стратегія захисту прав дитини у сфері юстиції до 2028 року: схвалено Кабінетом Міністрів України від 24 січня 2024 року № 80-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2024-p> (дата звернення 10.11.2025 р.)

6. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії від 25 травня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення 10.11.2025 р.)

7. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25 травня 2000 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152 (дата звернення 10.11.2025 р.)

Левківський Юрій Анатолійович,
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Процесуальна реформа 2017 року в Україні запровадила інститут експерта з питань права, який став важливою новелою цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Відповідно до ст. 73 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права [1]. Ця законодавча новела є відображенням загальноєвропейської тенденції до залучення правових експертів для сприяння справедливому правосуддю.

Актуальність порівняльного дослідження зумовлена курсом України на європейську інтеграцію та необхідністю гармонізації процесуального законодавства з європейськими стандартами. Як слушно зазначає І. Ю. Татулич, правовий статус експерта з питань права потребує подальшого законодавчого вдосконалення через відсутність чітких критеріїв «визнаності» фахівця та уніфікованих вимог до висновку [2, с. 67].

У європейській правовій традиції аналогічні функції виконує інститут *amicus curiae* («друг суду»), який має тривалу історію застосування в міжнародних судах. Стаття 36 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Правило 44 Регламенту ЄСПЛ встановлюють процедуру втручання третіх сторін, що дозволяє особам, які не є учасниками справи, надавати суду експертні висновки з питань права [3].